

MÖ 2. BİN'DE BİR KARADENİZ ÜLKESİ: PALA-TUMMANA

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Melih Ramazan YÜKSEL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı

melih.yuksel@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-1584-0518

Gönderim Tarihi: 23.09.2021 Kabul Tarihi: 29.12.2021

Alıntı: YÜKSEL, M. R. (2021). "MÖ 2. Bin'de Bir Karadeniz Ülkesi: Pala-Tummana" *AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, (5), 37-44.

Öz: MÖ 2. binyıl Anadolu coğrafyasında varlığı bilinen halklardan birisi de Pala halkıdır. Kuzeybatı Anadolu'da yaşadıkları düşünülen Palalar, Pala-Tummana adındaki bir ülkeye sahiplerdir. Orta Anadolu'daki Hitit Devleti ile sınır komşusu olan bu ülke siyasi anlamda da ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda Hitit vesikaları aracılığıyla varlığı bilinen Palalar, kendilerine has dilleri ile dikkat çekmektedirler. Bunun yanı sıra Pala-Tummana Ülkesi ile Hitit Devleti arasındaki siyasi ilişkiler de tarihi belgelere yansımıştır. Hitit Devleti'nin Anadolu'daki diğer krallıklarla pek çok siyasi ve bölgesel sorunları olmasına rağmen Pala-Tummana Ülkesi ile ılımlı ve sakin bir siyasi politika izlediği dikkat çekmektedir. Özellikle Kaşka tehdidine karşı kullanılan Pala-Tummana Ülkesi zamanla Hitit Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Hitit hâkimiyeti altına giren Pala-Tummana Ülkesi, kalelerle ve askeri kuvvetlerle desteklenerek bir Hitit eyaleti haline gelmiştir. Özellikle Kral I. Şuppiluliuma ve Kral II. Muşili dönemlerinde ülke üzerinde askeri ve imar faaliyetlerinin yapılması, eyalet haline gelmesine katkı sağlamıştır. Aynı zamanda askeri faaliyetlerin de ön plana çıkması, Pala-Tummana Ülkesi'nin bir garnizona veya bir cepheye dönüşmesine neden olmuştur. Kral III. Hattuşili'nin, Yukarı Ülke'nin yönetimine geçmesi, bu ülkeyi de etkilemiştir. Zaten bu dönem ile birlikte Pala-Tummana Ülkesi'ne dair bilgi akışa kesilmiştir. Fakat siyasi ve askeri önemi olan bu ülkenin, Hitit Devleti'nin yıkılışına kadar sadakatini bozmadığı ve bir eyalet olarak varlığını devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Hitit hâkimiyeti dönemi sonrasında da bölge pek çok farklı siyasi gruplar tarafından ele geçirilmiş ve bu süreçlerde de siyasi anlamda ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Palalar, Kastamonu, Batı Karadeniz, Paphlagonia.

A Black Sea Country in The 2nd Millennium Bc: Pala-Tummana

Abstract: One of the communities that existed in Anatolian geography in the 2nd millennium BC are the Pala community. The Palas are thought to have lived in Northwest Anatolia, and their country was called Pala-Tummana. This country, which shared land borders with Hittite State in Central Anatolia, also came to the fore in political terms. The existence of Palas is well-documented through Hittite archives, and they are known to have had their typical language. In addition, the political relations between the Pala-Tummana Country and the Hittite State are also reflected and explained well in historical documents. Although the Hittite State had many political or regional problems with other kingdoms in Anatolia, they followed a moderate and calm political policy with the Pala-Tummana Country. Pala-Tummana Country was used especially against the threats of Kashka, and later they came under the rule of the Hittite State over time. Pala-Tummana Country, which came under Hittite domination, became a Hittite province by being supported by castles and military forces. Especially King Suppiluliuma I and King II. during the Muşili period, the military and construction activities on the country contributed to it becoming a state. At the same time, the prominence of military activities caused the Pala-Tummana Country to turn into a garrison or a front. King III. The transition of Hattusili to the rule of the Upper Country also affected this country. Already with this period, information about the Pala-Tummana Country has been cut off. However, it is understood that this country, which had political and military importance, did not break its loyalty until the collapse of the Hittite State and continued its existence as a province. After the Hittite domination period, the region was captured by many different political groups and it came to the fore politically in these processes.

Keywords: Hittites, Palas, Kastamonu, Western Black Sea, Paphlagonia.

Giriş

Anadolu coğrafyası eskiçağlardan bu yana pek çok halkın yaşam yeri olmuştur. Bu yüzden renkli kültür yapılarıyla ön plana çıkmıştır. Belli başlı dönemlerde Anadolu'ya göçlerin yapılması, bu renkli kültürün oluşmasında önemli bir faktördür. İşte bu dönemlerden bir tanesi de MÖ 2. binyıldır. Özellikle bu dönem Hint-Avrupa kökenli kavimlerin göçleri, Anadolu topraklarına yeni bir yön vererek, farklılıkları beraberinde getirmiştir. Söz konusu olan bu farklılıklar göçlerle birlikte gelen yeni kültürlerdir. Anadolu'nun kuzeybatısı da bu göçlerden etkilenen bölgeler arasındadır. Ama bu bölgenin daha eskiye dayanan bir tarihi olduğunu belirtmek gerekir.

Batı Karadeniz'in, Prehistorik dönemine bakıldığında, belli başlı arkeolojik verilerle karşılaşılmıştır. Daha Paleolitik dönemde; "Aşölyen, Mikokiyen ve Levalua Kültürleri" bölgede görülürken, bu kültürlerle ait eşyalar da bulunmuştur (Karasalihoğlu, 2020: 281). Aynı şekilde ilerleyen dönemlerde de insanlar için yaşam bölgelerinden birisi olmuştur. Yine Kalkolitik ve Tunç dönemlerinde bulunan kilden malzemeler, bölgenin insan kullanımına devam ettiğini ve buna bağlı olarak göçlerle gelen halkların Karadeniz'in batı kısımlarına yerleştiğini göstermektedir (Karasalihoğlu, 2020: 282).

Batı Karadeniz Bölgesi'nin, asıl öne çıkması ise Geç Tunç döneminde, MÖ 2. binyılda gerçekleşmiştir. Zaten bu süreçte Anadolu'ya pek çok halk göç etmiştir. Bu halkları; Hititler, Luwiler, Palalar, Hurriiler ve Kaşkalar¹ olarak saymak mümkündür (Memiş, 2017: 45). Fakat bu halklardan özellikle bir tanesi siyasi anlamda ön plana çıkmayı başarmıştır. Bu halk kendisine "Neşili", dillerine ise "Neşice" diyen Hititlerden başkası değildir (Akurgal, 2014: 49). Hint-Avrupa kökenli bu halkın, Anadolu'ya nerelerden çıkıp geldiğine dair net bir bilgi söz konusu değildir. Fakat Hitit halkının Anadolu'ya; Boğazlar üzerinden, Kafkaslar üzerinden veya Kuzey Suriye üzerinden geldikleri yönündeki fikirler bulunmaktadır (Kinal, 1998: 82). Hatta bu yorumların arasına Hititlerin, Anadolu'nun yerli bir halkı olduğuna dair teorilerde eklenmektedir (Memiş, 2017: 45). Aslında bu teorilerin hepsinin doğruluk paylarının olduğunu belirtmek gerekir.

Orta Anadolu'ya yerleşen Hitit halkı zamanla siyasi değişim ve dönüşümlerini tamamlayarak kesin olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. MÖ 1650'de kralları I. Hattuşili ile birlikte Hattuşa (Boğazköy/Çorum) merkezli Hitit Devleti'ni kurarak, Anadolu'da önemli bir süreci başlatmışlardır (Kaya, 2017: 137).

Araştırmanın konusu olan Palalar ise yine Hitit vesikaları sayesinde bilinmektedirler. Şöyle ki bu halkın varlığına dair ilk ipuçları, Hitit vesikalarında geçen Palaca kelimeler olmuştur. Hatta Hititlerin bazı dini metinlerinde, Palaca olarak yazılmış söz dizileri bulunmuştur (Melchert, 2011: 27). Kutsal anlamlar içeren Palaca kelimeler incelemeye alınmıştır ve sonucunda Hint-Avrupa kökenli bir dil olduğu anlaşılmıştır (Mieroop, 2018: 144). Böylece MÖ 2. binyıl Anadolu coğrafyasında bulunan Hint-Avrupa dilleri arasına "Neşice ve Luvice'den" sonra "Palaca'da" eklenmiştir (Akurgal, 2015: 20). Hitit metinlerinde, "Palaumnili" olarak geçen Palaca'nın, belli başlı bir bölgede konuşulduğu üzerine yorumlar bulunmaktadır (Bryce, 2020: 25). Akurgal (2015: 20), bu dilin konuşulduğu yerleri; Kızılırmak ile Sakarya nehirleri arasındaki bölge olarak göstermektedir. Bu yüzden ki azımsanamayacak derece de önemli bir yeri kapsayan bu dilin ait olduğu toprakları ayrıntılı incelemek gerekir. Fakat Anadolu'ya nereden veya nasıl geldiği bilinmeyen Pala halkı ile ilgili bilgiler oldukça kısıtlıdır. Buna rağmen Hitit siyasi metinlerinde de zaman zaman isimlerinin geçmesi önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bilgiler ışığında, Palaların belirli bir bölgede, küçük bir ülkeye sahip oldukları anlaşılmaktadır.

¹ Hurri ve Kaşka halklarının, Anadolu'daki varlıklarının daha erken bir döneme yani MÖ 3. binyıla dayandığı düşünülmektedir (Bkz. Kaya, 2017: 106-108; Murat, 2016: 19-26).

Pala-Tummana Ülkesi'nin Lokalizasyonu ve Hititlerle Etkileşimi

MÖ 2. binyıl da Anadolu coğrafyası yoğun göçler aldıktan sonra pek çok küçük çaplı ülkeler ortaya çıkmıştır. İşte bu ülkelerden birisi de Pala-Tummana Ülkesi'dir. Bu ülke hakkındaki bilgiler Hitit vesikaları sayesinde bilinmektedir. Çünkü Pala-Tummana Ülkesi, Hitit Devleti için siyasi anlamda önemli merkezlerden birisi olmuştur (Demirel, 2012: 232). Hititler için bu ülkenin siyasi anlamda önemli olmasının sebebi hem birbirlerine yakın olmaları hem de Pala-Tummana'nın Ülkesi'nin kritik bir bölge de bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Pala-Tummana adındaki bu ülkenin tespit edilmesi ile araştırmalar artmış ve bu ülkenin lokalizasyonu için belli başlı yorumlar sunulmuştur.

Genellikle Pala-Tummana Ülkesi, Kuzey Batı Anadolu'da yer alan küçük bir ülke olarak gösterilmektedir (Melchert, 2011: 27). Aynı zamanda Kuzey Batı'da aranan bu ülkenin lokalizasyonu için Kastamonu ve çevresi üzerinde durulmaktadır (Ünal, 2003: 54). Bunun yanı sıra başka yorumlarda söz konusudur. Bu yorumlar metinlerden elde edilen oldukça sığ bilgilerle ortaya çıkarılmıştır. Her türlü ayrıntı incelenmiştir ki bunlardan en önemlisi Pala-Tummana Ülkesi isminde gizlidir. Şöyle ki Pala ve Tummana isimleri metinlerde iki ayrı ülke gibi aktarılmaktadır. Ayrı bir şekilde aktarılsa da hep arka arkaya zikredilmeleri dikkat çekmektedir (Ertem, 1980: 8). Bu yüzden iki ülkenin lokalizasyonlarını ayrı ayrı incelemek doğru olacaktır.

Öncelikle Pala Ülkesi ile ilgili yorumlara bakıldığında Hayri Ertem'in yorumları dikkat çekmektedir. Ertem (1980: 13), Pala Ülkesi'nin lokalizasyonu şu şekilde aktarmaktadır: ... *Bugünkü Osmancık ile Saraycık kasabaları arası; daha iyi bir tanımla Çal Dağı-Tavşan Dağı ve İnegöl Dağı arasındaki küçük, kuytu bölgedir.* İl bazında bakıldığında Çorum ile Amasya arasındaki küçük alana işaret edilmektedir. Oldukça Hitit merkezine yakın ve Yukarı Ülke olarak adlandırılan bölgeye denk gelmektedir.

Tummana Ülkesi ise daha çok yoruma ihtiyaç duymaktadır. Çünkü hakkında bilgi yok denecek kadar azdır. Tummana Ülkesi'nde hangi halkın yaşadığı veya bu halkın hangi dili konuştuğuna dair bilgiler de bulunmamaktadır (Ertem, 1980: 15). Buna rağmen birbirlerine yakın olduğu düşünülen Tummana ilgili belli başlı lokalizasyonlar yapılmaktadır. Ertem (1980: 18), Tummana Ülkesi'nin lokalizasyonunu ise Kastamonu ili içerisine lokalize etmektedir. Şöyle ki bu iki ülke zamanla bir Hitit eyaleti haline geldiği bilindiğine göre birleştirilerek eski yapılarına nazaran daha geniş bir alanı işaret eder hale gelmiştir. Bu yüzden Kuzey Batı Anadolu'dan (Kastamonu) Orta Anadolu'ya (Amasya'nın kuzey batı uçlarına) kadar olan kısmı işaret ettiğini söylemek gerekir (Resim 1).

Başka yorumlarda vardır ki çok büyük farklılıklar göstermese de belli başlı küçük alanları işaret etmektedir. Örneğin Ünal (2003: 54), Pala-Tummana Ülkesi'nin lokalizasyonunu şu şekilde aktarmaktadır: ... *Tosya'dan Ilgaz'a doğru uzanan vadi bizce daha uygun düşmektedir.* Tosya, Kastamonu'nun en güneyinde bulunan ve Çankırı ile sınır noktasında yer alan bir ilçedir. Keza Ilgaz'da Çankırı'nın en kuzeyinde bulunan ve Kastamonu ile sınır noktasında yer alan bir ilçedir. Çankırı ile Kastamonu'nun birleştiği o küçük alan Pala-Tummana Ülkesi için lokalize edilebilecek en iyi yerdir (Resim 2).

Yukarıdaki iki yorumunda ortak bir payda da buluştuklarını söylemek gerekir. Oldukça birbirlerine yakın bölgelere işaret etmektedirler. Bu yüzden lokalizasyonu belirtirken Kastamonu ve çevresi olarak adlandırmak doğru olacaktır. Aynı zamanda bu yorumları destekleyen bazı ayrıntılar söz konusudur. Hitit Devleti zamanla güçlenmesiyle birlikte Pala-Tummana Ülkesi'ni hâkimiyet altına almayı başarmıştır (Karasalihoğlu, 2020: 56). Hâkimiyet sonrasında eyalet haline getirilen bu ülke stratejik emeller doğrultusunda kullanılmaya başlanmıştır. Bu stratejik atılımlar Hititlerin baş düşmanı olan Kaşkalar karşı olmuştur. Kaşkalar, Anadolu'nun Karadeniz bölgesinde kabileler halinde yaşayan ve neredeyse Hititlerin tüm siyasi tarihleri boyunca uğraşmak zorunda kaldığı savaşçı bir halktır (Murat, 2016: 31-32; Memiş, 2017: 51). Bu

yüzden Hitit Devleti, Pala-Tummana Ülkesi'ni, Kaşkaların tehditlerine karşı tampon bir ülke olarak kullanması kaçınılmaz olmuştur (Murat, 2016: 79; Macqueen, 2015: 61). Buna rağmen zaman zaman Kaşkalar, Pala-Tummana Ülkesi'ne saldırarak büyük zayıflıklar vermişlerdir. Anlaşılan o ki Kaşkalar, Pala-Tummana Ülkesi'ne girebilecek kadar yakınlıktaki bölgelerde yaşamaktadırlar. Zaten Kaşkalar, Hitit tarihi boyunca da yaşadıkları bölgeye yakın yerlere ganimet amacıyla girip, yakın mevkilerde kendilerini hissettirmişlerdir. Bunun haricinde uzak yerlere seferleri söz konusu değildir. Kastamonu ve çevresi de Karadeniz kıyılarına yakın olmasından dolayı Kaşkaların girip çıkacağı yerler arasında gösterilebilir. Böylece Pala-Tummana Ülkesi'ni de Kastamonu ve çevresine lokalize etmek daha doğru olacaktır.

Bu bilgilerin yanı sıra, bazı Hitit metinlerinde özellikle Pala isminin geçtiği dikkat çekmektedir. Hititlerin yön tayin ederken Pala-Tummana topraklarını işaret eden bir tabir kullandıkları gözükmektedir. Şöyle ki Hitit Devleti'ne yakın olan Pala-Tummana Ülkesi anlatılırken, bazı metinlerde "Pala Kapısı" olarak aktarılmaktadır (Ertem, 2003: 40-41).

Aynı şekilde Hitit yasalarının anlatıldığı metinlerde de yine Pala ismiyle karşılaşılmaktadır. Bir tüccarın öldürülmesini konu alan bu kanun şu şekildedir:

*[Eğ]er Hattili bir tüccarı herhangi biri öldürürse, 100 MA.NA gümüş verir. (Böylece) [evi]ne salıverilir, (serbesttir). Eğer (bu olay) Luwi veya Pala ülkesinde (vuku bulmuşsa yine) 100 MA.NA gümüş verir. (Ölenin zarara uğrattığı) malını (da) tazmin eder. Eğer Hatti ülkesinde olay vuku bulmuşsa ölmüş tüccarın kendisini de (varislerine) teslim eder.² (Karauğuz, 2018: 70). Anlaşılan o ki tüccarlarla ilgili bu tarz vakalarla karşılaşmıştır ve bu doğrultuda bir ceza ayarlanmıştır. Fakat bir tüccarın ölümünün söz konusu olduğunda cezanın farklı bir dereceye yükseldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu suçun farklı bölgelerde vuku bulmasına göre ceza ağırlığının artırılması dikkat çekmektedir. Reyhan (2009: 166), bu konu ile ilgili düşüncesi şu şekildedir: *Görüldüğü gibi tüccarlara karşı işlenen suçlara verilen ceza başka hiçbir suçta görülmemiş derecede yüksektir. Suçluya verilen cezanın saptanmasında, suçun Hatti ülkesinde ya da yabancı bir toprakta (Luwi ya da Pala ülkesinde) işlenmesine göre gözetilmiştir.* Böylece Hitit Devleti'nin, Pala-Tummana toprakları üzerinde etkili olduğu ve kanunlarını dahi bu toprak üzerinde hâkim kıldığı anlaşılmaktadır.*

Hitit metinleri, Pala-Tummana Ülkesi'nin sosyo-kültürel hayatı ile ilgili tam anlamıyla bilgiler vermemesine karşın, siyasi varlığına dair bazı bilgiler sunmaktadır. Bazı Hitit krallarının bu ülke ile olan siyasi ilişkileri Hitit metinlerine de yansımıştır. Bu yüzden Hitit Devleti ile Pala Tummana Ülkesi'nin siyasi ilişkilerine değinmek doğru olacaktır.

Hitit Devleti ile Pala-Tummana Ülkesi Arasındaki Siyasi İlişkiler

Hitit Devleti, Anadolu'da ki etkili siyasi ve idari gücüyle ön plana çıkmıştır. Gelişim evresi boyunca diğer Anadolu sakinleri ile de temasa geçerek siyasi tarihinde önemli politikalara yön vermiştir. Sınır komşusu olan Pala-Tummana Ülkesi ile de belli başlı siyasi ilişkiler içinde bulunmuştur. Hitit Devleti'nin, Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki bu ülke ile ilgili siyasi politikaları, daha çok bölgesel stratejiler üzerine olmuştur. Ama Hititlerin bu siyasi politikalarını konu alan metinlerin az sayıda olması, bu iki ülkenin siyasi ilişkilerinin belli bir düzeyde öğrenilmesine sebep olmaktadır.

Hitit İmparatorluk Dönemi ile birlikte Pala-Tummana Ülkesi'nin ismi, Hitit metinlerde geçmeye başlamaktadır. Şöyle ki Pala-Tummana Ülkesi, I. Şuppiluliuma döneminde Hitit Devleti'ne bağlı bir eyalet haline gelmiştir (Ertem, 1980: 7). Hatta I. Şuppiluliuma, kardeşi Zidanza'nın oğlu Hutupiyanza'yı bu ülkenin başına vali olarak atadığı yıllıklarda geçmektedir (Ertem, 1980: 7; Demirel, 2012: 235; Yiğit, 1996: 236; Murat, 2016: 79). Aynı zamanda bu

² CTH 291-292 §5 (I 10-13).

metinlerde Pala ve Tummana isimlerinin ayrı yazılmaları oldukça dikkat çekmektedir. Zaten ikisinin ayrı ülkeler olduğu, daha sonra bir eyalet haline getirildiği anlaşılmıştır. Hitit siyasi tarihinde pek çok kral bu yöntemi kullanarak yönetimini daha etkili hale getirmeye çalışmıştır. Keza vesikalarda Pala Ülkesi'nin hep Hitit kontrolü altında olduğu anlaşılırken, Tummana Ülkesi'nin ise seferler sonucu Hitit egemenliğine altına girdiği anlaşılmaktadır (Ertem, 1980: 2). Bundan dolayı iki ülkenin planlı bir biçimde birleştirilerek, eyalet haline getirildiği söylenilebilir. Bu birleşimin asıl sebebini ise II. Murşili'nin döneminde net bir şekilde görmek mümkündür.

I. Şuppiluliuma'dan sonra tahta geçen II. Murşili döneminde de bu ülkenin önemini gösteren bazı siyasi faaliyetler söz konusudur. Bu dönemde de Hutupiyanza bölgedeki yönetimine devam etmektedir (Demirel, 2012: 235; Murat, 2016: 79-80). Hatta Hutupiyanza ile II. Murşili arasındaki mesajlaşmalarında; Pala topraklarında gerçekleşen don olaylarının Hitit garnizonlarını kötü etkilediği ve bu yüzden Batı Anadolu'ya gerçekleştirilmek üzere olan seferlerden vazgeçildiği anlaşılmaktadır (Ünal, 2005: 49). Bunun yanında Hutupiyanza, valiliği boyunca bölgede Kaşkalar karşı savunma amaçlı kaleler yaptırmıştır ve başarılı bir şekilde Pala topraklarını koruyabilmiştir (Ünal: 2018: 670; Murat, 2016: 96). Fakat aynı durumu Tummana toprakları için söylemek çok zordur. Çünkü Kaşka saldırılarına doğrudan maruz kalan Tummana'da hem yöre halkı hem de Şuppiluliuma dönemi yapılmış olan kaleler kötü etkilenmişlerdir (Ünal, 2018: 671). Aynı zamanda kral II. Murşili'de, Kaşkalar ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Zaten II. Murşili'nin de babası I. Şuppiluliuma gibi Pala-Tummana bölgesine geçerken, Kaşka tehditlerine ve saldırılarına maruz kaldığı bilinmektedir (Demirel, 2012: 233; Murat, 2016: 80-81). Bu açıdan bakıldığında Pala-Tummana Ülkesi ile Kaşka topraklarının birbirine ne denli yakın olduğu anlaşılmaktadır. Bu eyaletin, Hititler tarafından bir cephe gibi kullanılmasının sebebi de bu duruma bağlanılabilir. Ayrıca Hititlerin, Kaşka hâkimiyeti altına giren kutsal Nerik Şehri'ni geri alması için de Pala-Tummana Ülkesi'ne bir o kadar ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır (Ertem, 1980: 2).

II. Muwatalli, Hitit tahtına geçmesiyle birlikte Pala-Tummana Ülkesi'nin yönetiminde bazı değişiklikler olmuştur. Şöyle ki kardeşi III. Hattuşili'yi, Pala-Tummana Ülkesi'nin de içinde bulunduğu, Yukarı Ülke olarak adlandırılan bölgenin yönetimine getirmiştir (Ertem, 1980: 8; Demirel, 2012: 235; Murat, 1998: 179; Murat, 2016: 105-106). Zaten III. Hattuşili'nin yönetimine bırakılan yörelerin açıklanmasının dışında, Pala-Tummana Ülkesi'ne dair başka hiçbir bilgiye Hitit metinlerinde rastlanılmamaktadır. Böylece Pala-Tummana Ülkesi ile ilgili bilgilerin, III. Hattuşili ile birlikte son bulduğu söylenilebilir (Ertem, 1980: 8).

Hitit Devleti, Anadolu'daki diğer sınırdaş olduğu komşuları ile olan çatışmalı siyasi ilişkilerinin aksine bu ülke ile ilgili hiçbir sorun yaşamamış olması dikkat çekmektedir (Demirel, 2012: 234). Buna bağlı olarak, Hitit Devleti'nin, bu topraklarda siyasi varlığını etkin bir şekilde sürdürdüğü söylenilebilir. Zaten Pala-Tummana Ülkesi'nin de Anadolu'da Hitit hâkimiyeti son buluna kadar bağlılığını devam ettirmiş olduğu anlaşılmaktadır (Ertem, 1980: 8). Diğer hâkimiyet sahasında bulunan ülkelerin aksine Pala-Tummana Ülkesi bir eyalet olarak sadakatini sonuna kadar gösterdiği düşünülebilir veya aksine Hitit Devleti'nin hırpalandığı dönemlerde hiçbir karşıt faaliyet gösteremeyecek kadar güçsüz düşmüş ve döneminin ağır şartlarından payını almış olabilir.

Deniz Kavimlerinin yıkıcı göçleriyle birlikte Hitit Devleti'nin yerle bir olmasından sonra Batı Karadeniz Bölgesi'nde sırasıyla; Friglerin, Kimmerlerin, Lidyalıların ve Perslerin egemenlikleri altına girdiği gözükmemektedir (Karasalihoğlu, 2009: 56). Pala-Tummana Ülkesi'nin merkezi olan Kastomonu bölgesi ve çevresi, Hellen İmparatorluğu döneminde ise "Paphlagon" halkının yaşadığı, "Paphlagonia" bölgesi ismiyle ön plana çıkmıştır (Memiş, 2017: 63). Ardından Pontus Devleti, Paphlagonia Bölgesi'ni bir dönem kendi sınırlarına katsa da Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'ya hâkim olmasıyla birlikte bölge yine el değiştirmiştir (Karasalihoğlu,

2009: 56). Dağlık ve zor bir araziye sahip olan bu yöre, hangi siyasi gücün hâkimiyeti altına girmiş olursa olsun Anadolu'nun önemli siyasi bölgelerinden birisi olmaya devam etmiştir.

Sonuç

MÖ 2. Binyıl Anadolu coğrafyasında dikkat çeken bölgelerden birisi de Batı Karadeniz'de bulunan Kastamonu ve çevresi olmuştur. Fakat bölgenin tarihi serüvenine bakıldığında oldukça eskiye dayanan bir yapıya sahip olduğu anlaşılmıştır. Prehistorik döneme ait kültürler ve bu kültürlerle ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Buna paralel olarak bölge, Geç Tunç Çağına kadar yerleşim yerleri arasında yerini almıştır.

Bölgenin siyasi anlamda öne çıkması ise MÖ 2. binyıl ile gerçekleşmiştir. Çünkü Hint-Avrupa kökenli Pala halkı bu bölgeye yerleşerek, Pala Ülkesi'ni kurmuşlardır. Pala halkı ve kurdukları ülke hakkındaki bilgiler ise çağdaş oldukları Hititlerden gelmektedir. Hitit Devleti güçlendikçe çevresindeki ülkelerle siyasi ilişkileri artmıştır. Bu süreçleri ise vesikalarına kaydetmiştir.

İlk olarak Hitit dini metinlerinde Palaca kelimelerle karşılaşılması ve daha sonra siyasi metinlerde Pala-Tummana Ülkesi'ne dair yazıların yer alması önemli bir buluş olmuştur. Böylece halkın konuştuğu dil ile ilgili belli başlı incelemeler yapılmıştır ve Hint-Avrupa Dil Ailesine üye oldukları anlaşılmıştır. Fakat lokalizasyonu ile ilgili bilgiler oldukça zayıf kalmıştır. Bu yüzden Hitit Devleti ile Pala-Tummana Ülkesi'nin yaşadığı siyasi olaylar, bu ülkenin lokalizasyonu çözmek için önemli bilgi kaynakları arasına girmiştir.

Hitit siyasi metinlerinden anlaşıldığı üzere Pala ve Tummana isimleri iki ayrı ülkeyi temsil etmektedirler. Fakat daha sonra birleştirilerek bir eyalet haline getirilmişlerdir. Özellikle I. Suppiluliuma dönemi bu iki ülkenin adı geçmekte ve bir eyalet olarak gözükmektedirler. II. Murşili döneminde ise bölge önemini korumakta ve Kaşkalar karşı kullanılmakta olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Pala-Tummana Ülkesi bu süreçte bir eyalet olmaktan çıkmış ve Kaşkalar karşı kullanılan bir cephe haline gelmiştir. Bu durum doğrudan Pala-Tummana Ülkesi'nin, Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer aldığını göstermektedir. Çünkü Kaşkalar, Hitit Devleti'ni sürekli Yukarı Ülke hudutlarından tehdit etmektedirler. Zaten bunun haricinde uzak bölgelere saldırıları söz konusu değildir. Bu yüzden Pala-Tummana Ülkesi'ni, Anadolu'nun kuzey bölgelerine yerleştirmek daha uygun gözükmektedir.

Bununla ilgili olarak H. Ertem, Pala-Tummana Ülkesi'nin lokalizasyonu için Kastamonu (Tummana) ile Çorum-Amasya (Pala) arasındaki bölgeyi işaret ederken A. Ünal ise Kastamonu ile Çankırı sınırındaki küçük bölgeyi işaret etmektedir. İki yorumunda oldukça birbirine yakın olduğu aşıkardır. Fakat Kastamonu bu konu içerisinde en dikkat çeken bölgedir. Çünkü bölgenin, Kaşkalar karşı kullanılabilir bir yapıya sahip olması; kale ve askeri garnizonların desteğiyle ideal bir cephe özelliklerini taşıması; Hitit merkezine oldukça yakın bir mevkide bulunması; Yukarı Ülke'nin emniyeti için ideal bir yapıya sahip olması; Nerik kentinin tekrar Hitit kontrolüne geçmesinde etkili bir rol oynayabileceği düşüncesi, Pala-Tummana'nın lokalizasyonu için uygun bir yer haline gelmektedir. Bundan dolayı Pala-Tummana Ülkesi'nin lokalizasyonunu Kastamonu ve çevresi şeklinde açıklamak daha doğru olacaktır.

Zaten ülkeye dair bilgiler III. Hattuşili ile birlikte son bulmaktadır. Yukarı Ülke yönetiminin tamamını ele geçiren III. Hattuşili, Pala-Tummana yönetimine de sahip olmuştur. III. Hattuşili'nin yönetimindeki yerleri anlatan metin haricinde başka hiçbir siyasi metinde Pala-Tummana isimleri geçmemektedir. Bunun haricinde Pala ismine, Hitit kanunlarının aktarıldığı metinde rastlamak mümkündür. Bu da ne kadar önemli bir eyalet olduğunu göstermektedir. Ayrıca ülkenin bulunduğu mevki için bölge halkının adı verilmiştir. Hititler yön tayini yaparlarken *Pala Kapısı* olarak adlandırmışlardır. Bu yöntem daha sonra Hellenistik Dönemde de kullanılmıştır. Hatta bölgeye *Pahplogonia* denilirken, halkına *Pahplagon* denilmiştir. Palalar ile olan

isim benzerlikleri oldukça dikkat çekmektedir. Bu yüzden Palalar, Hellenistik Dönemdeki Pahlagonların atası olduğu yönünde düşünceler ağır basmaktadır.

Pala-Tummana Ülkesi, Anadolu'da Hitit hâkimiyeti süresince sadakatini sonuna kadar sürdürmüştür. Bölgeyi en iyi şekilde kullanan Hitit Devleti ise kendisinden sonra gelecek devletler için önemli bir rol model olmuştur. Bölge; Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Pontuslar ve son olarak Romalılar ile en önemli dönemlerini yaşamıştır. Kastamonu ve çevresi, Anadolu'nun önemli bir siyasi bölgesi haline gelerek, tarihi sürecine devam etmiştir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FINANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- AKURGAL, E. (2014). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- AKURGAL, E. (2015). *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- BRYCE, T. (2020). *Hititler Anadolu Savaşçıları*. Çev. Ülke Evrim Uysal. İstanbul: Kronik Kitap.
- DE MIEROOP, M. V. (2018). *Eski Yakındoğu Tarihi: M.Ö. 3000-323*. Çev. Sinem Gül. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- DEMİREL, S. (2012). "Hitit Devleti'nin Kuzey Komşusu Pala Halkı ve Bu Halkın Hititlerle Olan İlişkisi". *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (33), 231-236.
- ERTEM, H. (1980). *Hitit Devleti'nin İki Eyaleti: Pala-Tum(m)ana İle Yakın Çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- ERTEM, H. (2003). "Hattiler ve Hititler Dönemi'nden Eski Türklere, Osmanlılara ve Günümüz Anadolu-suna Kadar Uzanan Bazı Benzer Unsurlar-1". *Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri C.6* (2), 9-72.
- KARASALİHOĞLU, M. (2009). "Paphlagonia Kaya Mezarları". *Üsküdar'a Kadar Kastamonu*. Haz.: Lütfü Seymen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KARASALİHOĞLU, M. (2020). "Prehistorik Çağlardan Doğu Roma Dönemi Sonuna Kadar Kastamonu Kentinin Kültürel Tabakalaşması". *Mediterranean Journal of Humanities/Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi* (X), s.279-300.
- KAYA, M. A. (2017). *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi 1*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- KINAL, F. (1998). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- MACQUEEN, J.G. (2015). *Hititler ve Hititler Çağında Anadolu*. Çev. Esra Davutoğlu. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- MELCHERT, H. C. (2011). "Giriş". *Luviler: Anadolu'nun Gizemli Halkı*. Haz.: H. Craig Melchert, Çev. Barış Baysal-Çiğdem Çidamlı. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- MEMİŞ, E. (2017). *Eskiçağ Türkiye Tarihi*. Bursa: Ekin Yayınları.
- MURAT, L. (1998). "Hitit Coğrafyasında Yukarı Ülke ve Tarihi Önemi". *Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu Bildirileri*. 24-26 Nisan 1996. Haz: Sekine Karakaş, Ankara: Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- MURAT, L. (2016). *Anadolu'da Kaşkalar*. Ankara: Hel Yayınları.
- REYHAN, E. (2009). "Hititlerde Devlet Gelirleri, Depolama ve Yeniden Dağıtım". *Gazi Akademik Bakış Dergisi C.2* (4), 157-174.
- ÜNAL, A. (2003). *Hititler Devrinde Anadolu II. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları*.
- ÜNAL, A. (2005). *Hititler Devrinde Anadolu III. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları..*
- ÜNAL, A. (2018). *Eski Anadolu Siyasi Tarihi 1: Eski Taş Devri'nden Hitit Devletinin Yıkılışına Kadar (M.Ö. 60.000-1180)*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- YİĞİT, T. (1996). "Hitit Kraliyet Ailesi Üyelerinin Siyasal Etkinlikleri Üzerine". *Tarih Araştırmaları Dergisi* C.18 (29), 233-245.

EKLER

Resim 1: H. Ertem'e Göre Pala-Tummana Ülkesi Lokalizasyonu

Resim 2: A. Ünal'a Göre Pala-Tummana Ülkesi Lokalizasyonu